

MIÉRT NE HASZNÁLJUK?

GONDOLATOK A „SZOCIO-HU” VITAINDÍTÓ KÉRDÉSEIRŐL

Somlai Péter

Professzor emeritus, ELTE TÁTK

A szerkesztőség többségi álláspontja szerint nem szerencsés, ha az „ép család” fogalmát használjuk. Egyetértek.

De miért? Miért használják sokan ezt a kifejezést, és miért ne használjuk?

Két csoportba sorolom érveimet.

Az „ép család” fogalmának használatát helyeslő érvek első csoportjába **módszertani gondolatmenetek** tartoznak. A demográfus és a szociológus próbálja releváns szempontok szerint csoportosítani a létező családokat. Ilyen szempontnak tartják sokan a családi szervezet teljességét vagy annak hiányát. Eszerint különítve el egymástól családokat, egyik csoportban az „épek”, másikba a „csonka családok” kerülhetnek. Persze úgy kell elkülöníteni ezeket – folytatódhat az érvelés –, hogy objektívan leíró jelentéshez jussunk és értékmentesen végezhessük a csoportosítást. Erre törekedve különítsük el élesen a fogalom definícióját erkölcsi, lélektani és egyéb tartalmaktól. „Ép” és „csonka” jelentése legyen semlegesen leíró, használata ne járjon minősítéssel!

Sikerülhet-e ez a törekvés? Véleményem szerint nem sikerülhet. Azért nem, mert **a hétköznapi nyelvhasználat jelentéseit a társadalomtudományi fogalmak nem tudják egyértelműen távol tartani, mint a matematikai terminusok, a természet- vagy műszaki tudományok fogalmi.** Az „ép család” módszertanilag „tisztának” szánt meghatározását mindig bepiszkítják majd áthallások, amiket az olvasók, a vitatársak, vagyis az elemzések élő közegét alkotók indukálnak. Az empirikus paraméterek tartalmára – a kutatók szándékaitól függetlenül - átsugároznak erkölcsi minőségek és lélektani jelentések. Így aztán „ép”-nek kell minősítenünk valamennyi családot, amiben két szülő és kiskorú gyerekük (gyerekeik) élnek együtt. Köztük azokat is, ahonnan menekülnének a tagok – de nincs hova (talán csak a kocsmába, az orvoshoz, esetleg a gyilkosságba vagy öngyilkosságba) menekülni.

A családi kapcsolatok és a családi élet milyensége tehát nemcsak a tagok összetételén múlik. Az „ép” család jelentésében pedig nemcsak mennyiségi, hanem minőségi összetevők is keverednek. Ezért is utalnak a fogalom használata során **elméleti megfontolásokra, világnézeti előfeltevésekre, ideológiai vagy történeti, illetve fejlődés-lélektani és szociálpszichológiai magyarázatokra.** Ilyen megfontolások alkotják az érvek másik csoportját. Most ezekhez kell fordulnunk!

„Családvédelmi” elméleteket és magyarázatokat a 19. század eleje óta hangoztattak a társadalmi modernizáció kritikusai. Hiszen azt láthatták az iparosodó, városiasodó Európában, hogy a családszervezet korábbi formája felbomlik annak a történelmi folyamatnak az eredményeként, ahogyan az emberek életében elkülönül a családi otthon a munkahelytől, a szabadidő a munkaidőtől. E folyamat kortársi tapasztalata lett a polgári anyakönyvezés és házasság, a családi birtokok felosztása és a szabad végrendelkezés, az egyenlő jogok, a szekularizáció, a közoktatás terjedése, illetve a polgárosodás sok más tényezője. Ezeket a tényezőket bírálták és a családok épségének érdekében próbálták munkálkodni a családszociológia alapítói, mint például F. LePlay, W. Riehl és mások. Ők azonban a nukleáris családot tartották csonkának és csakis a „törzscsaládot”, a családfő vezetése alatt álló, több nemzedékes familiát ítélték épnek.

Évtizedekkel később óvatosabban fogalmazott a család intézményéről E. Durkheim: „Míg régebben tagjai többségét születésüktől halálukig vonzási körében tartotta, és szilárd, oszthatatlan, bizonyos fokig maradandó tömböt alkotott, napjainkban már csak mulékony forma. Alig jön létre, máris szétszóródik.” (Durkheim 1982: 353.) De hát Durkheim a 19-20. század fordulóján írta műveit, s akkor már szerte Európában zajlott a demográfiai átmenet és elterjedt a polgári család. Annyira, hogy az ekkoriban született új családjogi kódexek lehetővé tették a házasság felbontását is. Ezért is hangsúlyozta Durkheim a modern család fokozott bomlékonyságát és a stabilitás fontosságát.

Aztán a 20. században újabb változások következtek: általános lett a lányok iskoláztatása, tömegessé vált a középrétegekben is a női munkavállalás és a kétkeresős család, liberalizálták a válást, liberálisabb lett a gyereknevelés. A század utolsó harmadában újabb demográfiai átmenet kezdődött: tovább esett a termékenység aránya, csökkent a házasságok és növekedett az élettársi kapcsolatok száma, kitolódott a kamaszkor és az emberek élettartama, nyilvánosságot vállalnak homoszexuális párok, stb. Mindezzel párhuzamosan folyt és folyik a globalizált, posztindusztriális gazdasági átalakulás, illetve az átalakulást értelmező korszellem, az értékek, eszmék és magatartás normák posztmodern egyvelegének kialakulása.

A jelzett átalakulás közvetett és közvetlen hatásai nagyban meghatározzák a magánélet kereteit, a családok életfeltételeit, funkcióit és szervezetét, de a kapcsolatok minőségét is. Sokféle életforma és sokféle családforma található napjainkban. S ezek **minősége** rengeteg kérdést vet fel. Miért kellene „ép családnak” elfogadni azt, amelyben az egyetlen gyereknek – az „egykének” – nincs testvére? Másik kérdés: mit jelent az, hogy „egy szülő család”? Hiszen az ilyen családok többségében is van – máshol lakó – papájuk a gyerekeknek. Miért kellene az ilyen családban élő gyerekeknek azt gondolnia, hogy az ő családja csonka, ellentétben iskolai padtársa ép családjával? Pedig esetleg padtársát és annak mamáját rendszeresen elhagyja, majd újra szerencsétlenni, esetleg rendszeresen bántja a papa, aki persze nem vált el.

Sokféle család és életforma létezik társadalmunkban. Megismerésüket nem segíti elő, hanem inkább hátráltatja az, ha bizonytalan és kétes jelentésű fogalmakat használunk.

HIVATKOZÁS

Durkheim, É. (1982) *Az öngyilkosság. Szociológiai tanulmány.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.